

Editörden

Emre Erdoğan

Zamanın zihnin bir sanrısı olduğuna dair inanç gittikçe yaygınlaşıyor. Takvim yapraklarının her gün daha “ileriye” gittiğimizi gösteren birer sayaç işlevi gördüğüne dair inancımızın modernitenin bir icadı olduğunu gösteren birçok tartışma bulunuyor, özellikle farklı kültürlerin zamana verdikleri farklı anlamları keşfettiğimizde. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz zaman diliminin, ister ay, yıl ya da on yıl deyin ne kadar anlamlı bir kesit olduğunu, ne kadar benzersiz ya da ne kadar sıradan olduğunu da yargılamamız kolay değil. Önemli sosyal bilimcilerden Charles Tilly zamanı belirli kesitlere bölmenin, bir başlangıç ve sonuç tarihi atamanın öznelliğine dikkat çeker, bu atamalar öznel olduğu kadar da ideolojiktir.

İçinde bulunduğumuz zamanın/çağın benzersiz olduğuna dair inancımız da buna benzer bir sanrı... Bir çok açıdan daha önce böyle bir çağ hiç yaşanmadı, bu kadar çok insan yerkürede bu kadar yer işgal etmedi, bu kadar fazla iletişim bu kadar hızlı daha önce hiç kurulmadı. Küresel ısınma, ekonomik ve siyasi krizler ve savaşlar hiç bu kadar şiddetli yaşanmadı, sadece Ocak ayında yaşananlar bile bu tekil duruma işaret ediyor. Öte yandan insana dair her şey tanıdık olduğundan, içinde bulunduğumuz çağ da daha önceki atanmış zaman dilimleri kadar sıradan ve sıkıcı... Ancak içinde bulunduğu zaman diliminin benzersizliği insanın ölümlüğünü reddetmesinin bir sonucu herhalde, “ben varsam, başka bir dünya...”

Reflektif'in altıncı cildinin birinci sayısı bu “benzersiz” çağa, “Çoklu Krizler” çağına odaklanıyor, böyle bir zaman diliminde dayanıklılığın olanaklarını tartışıyor. İnsanlık tarihindeki ilk “çoklu kriz” dönemi değil elbette, bir çok farklı krizin üst üste geldiği başka zaman dilimleri de oldu ancak ilk defa bu şiddette bir araya gelmiş durumdalar ve tartışıyoruz karşılaştığımız “Kraliçe Ejderha” mı yoksa “Siyah Kuğu” mu?¹ Böyle bir çağda dayanıklı (yılmaz/”resilient”) olmak mümkün mü, yoksa o da başka bir sanrıdan mı ibaret? Spekülatif felsefenin bir sorunu olarak gözüken bu sorular felaketler başınıza geldiğinde çok daha farklı bir anlam kazanıyor, “bu fırtınadan nasıl sağ ve sağlam çıkabilirim” diye düşünmeye başlıyorsunuz.

Editörlüğünü Pınar Uyan-Semerci ve Murad Tiryakioğlu'nun üstlendiği bu sayıda yer alan makaleler içinde bulunduğumuz çağın yarattığı tahribata karşı ilaçlar ve reçeteler sunmuyorlar, yer alan makalelerin çoğunda zaferlerden çok yenilgilere, başarılarından ziyade başarısızlıklara değiniliyor. Ancak hem krizlerin anlamının çok boyutlu ve çok disiplinli bir sorgulaması, hem de deneyimlerin ortaklıklarını göstermesi açısından bu alanda çalışanlara ve çalışmak isteyenlere ne tür soruların sorulabileceği ve nasıl yanıtlama arayışına girilebileceğini göstermesi açısından tartışmalara bir nokta koymaktan ziyade bir soru işareti olarak yerini alıyor.

Derginin bu sayısında yer alan bir dizi görüş yazısı ve dosya dışı makale de ana konuya dolaylı da olsa değiniliyor ve o tartışmalara bir "derkenar" oluşturuyor.

Suncem Koçer'in çalışması, yanlış bilginin ve dezenformasyonun çoklu krizler çağında nasıl bir tehdit oluşturduğunu ve bireylerin bu tehdide nasıl yanıt verebileceğini tartışıyor. Yanlış bilgi, bireysel bilişsel hataların ötesinde, siyasal kutuplaşma, geleneksel haber medyasına duyulan güvensizlik ve sosyal medyanın bilgi edinme süreçlerindeki etkisi gibi yapısal faktörlerle birleşerek toplumların enformasyon direncini zayıflatıyor. Koçer, bu bağlamda "yılmazlık" kavramını Türkçede "resilience" kelimesinin karşılığı olarak öneriyor ve bireylerin yanlış bilgiye karşı direnç geliştirebilmesi için yalnızca medya okuryazarlığına değil, aynı zamanda haber ekosisteminin, siyasal yapının ve dijital platformların analizine ihtiyaç duyulduğunu savunuyor. Özellikle, enformasyon düzensizliğinin siyasal krizler ve toplumsal güvensizlikle nasıl birleştiği analiz edilerek, bireylerin yanlış bilgiye karşı daha bilinçli hale gelmesini sağlayacak yollar tartışılıyor.

Mahmut Özer'in makalesi ise, matematiksel modellerin ve algoritmaların toplumsal eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini ele alıyor. Yapay zekâ destekli modellerin nesnellik iddiasına karşı çıkan Özer, bu sistemlerin, veri setlerinde var olan yanlılıkları tekrar eden mekanizmalara dönüştüğünü vurguluyor. Matematiksel modellerin ve algoritmaların toplumun farklı kesimleri üzerinde nasıl etkiler yarattığı, veri eksikliklerinin hangi grupları dışarıda bıraktığı ve algoritmik kararların nasıl şekillendiği konuları, günümüzde giderek daha önemli hale geliyor. Özer, bu teknolojik sistemlerin geliştirilme süreçlerine tüm paydaşların dahil edilmesi gerektiğini ve yalnızca teknik uzmanların değil, doğrudan etkilenen grupların da sürece katılım sağlaması gerektiğini savunuyor.

Benzer şekilde, Nehir Gündoğdu'nun çocukluk sosyolojisi üzerine yaptığı analiz, çocukların yetişkin merkezli toplumsal sistem içinde nasıl edilgenleştirildiğini ve çocuk öznelliğinin nasıl bastırıldığını tartışıyor. Gündoğdu, çocukluk çalışmalarında yetişkin tahakkümünü sorgulayan feminist ve postkolonyal yaklaşımlara dayanarak, çocukların yalnızca korunması gereken bireyler değil, toplumsal ve siyasal süreçlerin aktif katılımcıları olarak görülmesi gerektiğini savunuyor.

Ertuğrul Süngü'nün çalışması, dijital oyun kültürü ve "gamer" kimliğinin nasıl şekillendiğini analiz ediyor. Oyunların tarihsel olarak nasıl yayıldığını ve bölgesel olarak nasıl uyarlandığını ele alan araştırma, oyun kültürünün bireyler üzerindeki kimlik inşasına etkisini

inceliyor. “Gamer” kimliği, yalnızca oyun oynama pratiğiyle değil, kültürel tüketim, topluluk oluşturma süreçleri ve dijital ortamda aidiyet hissetme biçimleriyle de şekilleniyor.

Cansu Nur Şimşek’in santral İstanbul’daki karakter tasarımı dersine odaklanan çalışması, öğrencilerin dijital sanat yoluyla insan-dışı varlıklarla etkileşimlerini nasıl temsil ettiklerini araştırıyor. Şimşek, öğrencilerin çevresel farkındalık geliştirmelerine ve sanatsal üretim yoluyla türler arası ilişkileri keşfetmelerine olanak sağlayan projelerin önemini vurguluyor. Çalışma, sanatın ekolojik farkındalığı artıran bir araç olarak işlev görebileceğini ve yeni medya ortamlarının toplumsal bilinci şekillendirmede nasıl kullanılabileceğini tartışıyor.

Dergimizin bu sayısı üzerinde çalışırken çok üzücü bir haber aldık, hepimiz için çok değerli olan Fuat Keyman hocamızın kaybı... Fuat hocanın Türkiye sosyal bilimlerindeki akademik etkisini detaylı olarak tartışmaya gerek yok, 1990’ların ikinci yarısında bir “yıldız” olarak ülkemize geri dönüşü ve bu ülkedeki sosyal bilimin çok sağlam gibi gözükten temellerini sorgulamaya başlaması birçok sosyal bilimcinin önünde yeni ufuklar açtı. Parlamenter demokrasinin nasıl çalışmadığını birinci elden deneyimlerken, “radikal” ya da “diyalojik” alternatiflerinin mümkün olup olmadığını tartışmaya başladık; denizin artık bittiği ve geminin yürümediği kesindi de alternatifi ne olabilirdi? O dönemde bu tartışmayı sağlıklı bir biçimde yapabilsaydık, popülizm hayaletiyle boğuşmak zorunda kalmazdık. Keza, Fuat hoca ülkemizde sivil toplumun yokluğunu ve devlete ne kadar bağımlı olduğunu da erken dönemde tartışmaya açanlardandı, bizi birbirimize bağlayacak bir “orta sahanın” yokluğunun bedelini halen ödemekteyiz. Daha sonraki çalışmalarında Türkiye’de modernleşme süreci, küreselleşmenin yarattığı sarsıntılar, Kürt sorunu ve siyasal İslam üzerine de çalışmalarını gördük. 11 Eylül travması sonrasında İslam küresel bir “öteki” haline getirilirken Fuat hoca “ılımlı İslam”-“tepkici milliyetçilik” ekseninin sınırlılıklarını ortaya koymaktaydı. Türkiye demokrasisini daha iyi bir demokrasi haline getirmenin olanaklarını ve sınırlarını tartışırken, yerel dinamiklerin yanı sıra küreselleşme, “Avrupalılaştırma” ve Arap Baharı gibi dış gelişmelerin olası olumlu/olumsuz etkilerini de göz önünde bulunduruyordu. Bütün bu akademik çalışmalarının yanı sıra İstanbul Politikalar Merkezi’nin direktörü olarak bir çok farklı etkinliğe ve akademik çalışmaya imza atıyor, kamusal tartışmalara katılıyor ve kalben inandığı bir başka Türkiye’yi mümkün kılmaya çalışıyordu. Her zaman düşünen, yazan ve tartışan bir “kamu” entelektüeli olarak eleştirel bakış açısını kaybetmeden ama “diyalojik” bir biçimde tartışma adabıyla hepimize örnek oluyordu.

Fuat hocanın sosyal bilimlerimize yaptığı akademik katkının yanı sıra insan olarak davranışlarıyla da örnek olması gerektiğini düşünüyorum. Sosyal bilimlerimize damgasını vurmuş toksikliğin ve epistemik adaletsizliklerin ortasında, haklı bir öfkeye kapılmadan “uhulet ve suhulet” bir arada var olmamızın mümkün olduğunu bize defalarca gösterdi. Fuat hocanın davranışları ya da sözlerinde bir kırıcılık, kibir ya da küçümseme bulmak çok zordu; her zaman karşısındakinin de bir haklılığı olduğunu vurgulayarak konuşurdu. Türkiye gibi pederşahi kültürün egemen olduğu bir ortamda ne yaşa ya da konuma bağlı hiyerarşileri ye-

niden üretirdi, ne de toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kolaylığına kaçardı. Onu tanıdığım çeyrek asırlık süre içerisinde Fuat hocanın yanında kendisini rahatsız hisseden tek bir kişiyi görmedim, toksikliğin norm haline geldiği bir sosyal bilimler pratiğinde asla yok sayılmaması gereken bir erdem. Fuat hocayı anarken onu öğrencileriyle birlikte anmak gerek, benim gibi şahsen ders almamış ama okuduklarıyla diyaloga girme ve bizzat kendisiyle tartışma şansına sahip olanlardan; yanında çalışıp onunla beraber üretenlere kadar çok geniş bir yelpaze her zaman kendisini Fuat Keyman'ın öğrencisi olarak tanımlayacak, bundan eminim. Bu sayımızın kapak manifestosunu da kendisine adamak, bizim Fuat hocayı hatırlamak için attığımız bir adım olarak kayıtlara geçsin, onu unutmak zaten mümkün değil.

Her zamanki gibi *Reflektif*'in bu sayısı da çok sayıda kişinin emeğiyle mümkün oldu. Başta sayı editörlerimiz Pınar Uyan-Semerci ve Murad Tiryakioğlu, yazarlarımız ve emeklerini esirgemeyen hakemlerimiz sayesinde bu sayıyı da hayata geçirebildik. Derginin editöryel ekibini ve tabii ki görsel tasarımcımız Görkem Didem Öztuncer'in bu sayıdaki emeklerini özellikle de anmak gerek, *Reflektif* bu çabalar olmasa yaşamını sürdüremezdi.

Gelecek sayımızın konusu görsel işitsel alanlarda yerleşmenin ne kadar mümkün olduğuna odaklanıyor. Netflix ve benzeri “streaming” çağında ne kadar küreseliz, ne kadar yereliz ve ortaklıklar oluştururken farklılıklarımızı ne kadar koruyabiliriz gibi sorulara odaklanan bu sayının editörleri Ayşegül Kesirli Unur ve Nazan Haydari Pakkan; Haziran sayımızla beraber zaman ve mekan sınırları tanımayan bu tartışmaya ev sahipliği yapabilmemiz de *Reflektif*'in bir rengi olacak.